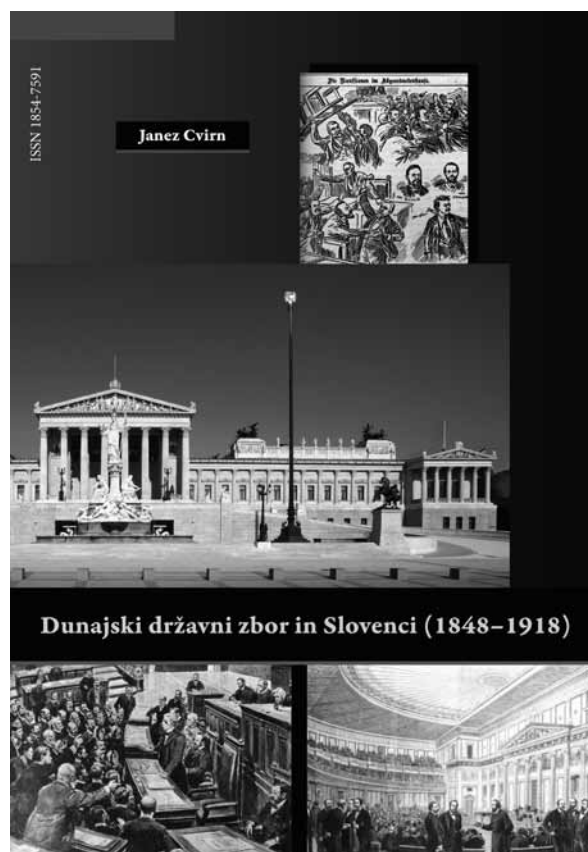


Krmarjenje razmajane avstrijske barke

Cvirn, Janez: *Dunajski državni zbor in Slovenci (1848-1918)*. Celje: Zgodovinsko društvo Celje, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2015, 280 strani. (Zgodovini.ce 15)

Posthumno izdana monografija Janeza Cvirna, ki razširja in dopolnjuje njegov univerzitetni učbenik *Razvoj ustavnosti in parlamentarizma v Habsburški monarhiji: Dunajski državni zbor in Slovenci (1848 – 1918)*, vsekakor ni običajno delo politične zgodovine. Gre za zgodovino politike oziroma bolj, zgodovino parlamentarizma, dela poslancev, poslanskih skupin in vlad, razvoja ustavnih ter človekovih pravic, političnih kupčkanj in bojov. Avtor začne knjigo z razvojem idej o ustavi, kako so te prišle do monarhije in kaj so si ljudje pod tem pojmom predstavljali. Uvodnemu delu knjige sledi temeljit pregled procesa pisanja ustav, prikazani so vsi procesi, ki so vplivali na njihovo sprejemanje in ukinjanje ter zakaj je prišlo do ponovne vzpostavitve absolutizma. Drugi del pa predstavlja zgodovino avstrijskega parlamenta po obnovi ustavnosti. Poleg kritičnega pretresa ustavnih listin in zakonov, avtor obravnava tudi vlade in delovanje državnega zbora.

Kot omeni urednik izdaje Jure Gašparič v predgovoru, je avtor knjige dobro prikazal, kako za razpad monarhije ni kriva prepočasna, oziroma nezadostna demokratizacija, ampak pomanjkanje konsenza o njeni ureditvi. Najhujši politični boji so se po obnovi ustavnega življenja od šestdesetih let 19. stoletja dalje, največkrat bili za »pravičnejšo« (seveda je bil pojem »pravično« z vidika različnih poslanskih skupin razumljen popolnoma drugače) ureditev države v nacionalnem smislu. Država je imela relativno moderno ureditev, čeprav je bila demokratizacija večkrat prej posledica drugih interesov, kot idejnega prepričanja. Grof Taaffe je na primer z znižanjem pogojnega davčnega cenzusa leta 1882 razširil volilno pravico, da bi oslabil nemške liberalce. V uvodnem članku pa je *Slovenski narod* oktobra 1890 zapisal, da bi splošna volilna pravica pozitivno vplivala na zastopanost Slovanov v parlamentu in hkrati zamejila radikalno socialistično gibanje, zaradi česar jo je potrebno podpreti. Iz podobnega razloga pa so dobrih deset let kasneje enaki (a ne splošni) volilni pravici naj-



bolj nasprotovale nemške (liberalne) stranke, saj so se bale izgube števila mandатов.

Kljub demokratizaciji pa je vseskozi obstajalo vladno »reguliranje« izvolitve poslancev. Prvotno so za to skrbele kurije s favoriziranjem bogatejših slojev, mest pred podeželjem in posledično »zgodovinskih« narodov pred »nezgodovinskimi«. Nato pa se je vmešala z razporeditvijo volilnih okrajev, pri oblikovanju katerih je bila v ozadju vseskozi določena politična agenda. V slovenskem zgodovinopisju je najbolj znan primer trgovanja z mandati pri uvajanju splošne in enake volilne pravice. Ivan Šusteršič je dosegel oblikovanje okrajev na Kranjskem tako, da je 10 od 11 mandator pripadlo SLS in le en NNS. Čeprav so bili Slovenci procentualno gledano relativno realno zastopani, je bila zastopanost po deželah zelo neenakomerna. Zaradi »izgubljenega« mandata na Koroškem in Štajerskem se je na Šusteršiča vlil val kritik. Obratno pa je SLS krivca videla v Miroslavu Ploju, poslancu NNS, ki je sodeloval v volilnem odboru. Dodatni Štajerski mandat je bil v zameno za Kočevskega naknadno sicer izposlovan, a Koroška je ostala z enim samim slovenskim mandatom. Avtor seveda ne sodi o vzrokih demokratizacije, a pronicljivo prikaže njene procese in ozadja.

Podrobneje je predstavljeno tudi delo slovenskih poslancev na Dunaju. Ti so od začetka pa vse do leta

1879 delovali dokaj neenotno. Ločevali so se predvsem po politično-ideoloških in stanovskih prepričanjih, kot tudi po osebnih interesih. V okviru Hohenwartovega kluba desnega centra, ki je bil del vladi naklonjenih strank, so slovenski poslanci nastopali zelo disciplinirano. V obdobju zmernih narodnih zahtev, v t.i. obdobju pobiranja drobtinic, so slovenski poslanci delovali še najbolj enotno, kar je trajalo vse do padca Taaffejeve vlade. Postopna strankarska ločitev na začetku devetdesetih na Kranjskem ni pretirano vplivala na poslance državnega zbora vse do leta 1900. Po tem se je, kljub občasnemu skupnemu delovanju, politični prepir prenesel tudi na Dunaj. A bolj kot vsa politična prekucavanja slovenskih poslancev je pomemben pregled njihovega dela, njegov odmev v javnosti, boj nekaterih za lastne koristi in zanimivosti, kot je prezgodnja smrt poslanca zaradi dobljenega mandata. Ocene njihovega dela so seveda odvisne od tistega, ki oceno podaja, a najlažje je splošno (ne)zadovoljstvo spremljati skozi časopisje. A ker so publicistični teksti že po svoji naravi izrazito časovno zaznamovani in jim tako manjka distance do obravnavanih tematik, je njihov pogled na delo poslancev lahko tudi v nasprotju z ocenami zapisanimi v kasnejših časopisnih delih ali spominih sodobnikov. Nekoč tako kritizirano politiko drobtinic leta 1913 pogrša pri takratnih zastopnikih ljudskih interesov Aleš Ušeničnik, ki meni, da poslanci igrajo (pre)velikopotezno igro. Knjiga pa z velikim naborom različnih virov kot tudi literature omogoča bralcem najboljši vpogled v parlamentarno dogajanje.

Zgodovina ustavnosti se je v Habsburški monarhiji začela z bojem ljudstva za ustavo, končala pa s padcem monarhije, prežete z nacionalnimi boji. »Razmaganje avstrijske barke« je bilo v največji meri posledica notranjih bojev glede nacionalnih, deželnih, strankarskih in osebnih interesov. A to ne pomeni, da je zgodovina dunajskega državnega zbora le skupek nenehnih kriz, merjenj moči, političnih mahinacij ter intrig, kar avtor v svoji študiji nazorno prikaže. Vlade in poslanci so v celotni zgodovini parlamenta sprejeli ogromno zakonov, aktov in pravilnikov, potrebnih za delovanje države. Zagotovo pa je potrebno tudi občudovati njihovo vztrajnost. Pogoste tehnične obstrukcije so pokazale marsikatero njihovo spretnost. Ob zahtevi po italijanski pravni fakulteti v Trstu (julija 1910) so s tehnično obstrukcijo začeli slovenski poslanci, ki so v proračunskem odboru pred začetkom razprave vložili kar 150 resolucij in predlogov (pripravljenih pa so jih imeli kar 1600). Zaradi ohlapnega poslovnika, ki je poslancem težko odvzel besedo, pa je tehnična obstrukcija potekala tudi z dolgimi govori poslancev. Svojevrsten rekord je postavil brnski poslanec dr. Otto Lecher, ki je konec leta 1897 govoril več kot 12 ur nepretrgoma. Konec leta 1909 je sprememba poslovnika, na predlog

Janeza Evangelista Kreka in Karla Kramača, tehnično obstrukcijo v državnem zboru otežila.

Posebna pozornost gre tudi koncu knjige – preredko obravnavanem delovanju državnega zbora med 1. svetovno vojno in dodatku. Zadnje poglavje se ukvarja s ponovno vzpostavitvijo parlamentarnega življenja med vojno in njegovim delom do propada monarhije. Po presoji urednika in sodelavcev je bil naknadno v knjigo vključenih še nekaj tematskih poglavij (Ženska volilna pravica, Poslanske plače, Poslanska imuniteta, Jezik obravnav), ki jih Cvirn najverjetneje ne bi uvrstil v delo, pa vendar odlično nadgrajujejo preostanek knjige. Glede na specifično situacijo je imelo uredništvo veliko odgovornejšo nalogo, kot jo ima sicer, zaradi česar si zasluži posebno omembo. Čeprav je knjigo uredilo uredništvo, dvomim, da bi avtor sam storil to dosti drugače.

Monografija *Dunajski državni zbor in Slovenci (1848-1918)* je poklon delu in spomin na prezgodaj umrlega velikega zgodovinarja. V obsežno zgodovinopisno zapuščino Janeza Cvirna je tako dodano še temeljno delo o avstrijskem parlamentarizmu. Z njegovo zadnjo študijo pa se kot kaže zaključuje tudi zbirka *Zgodovini.ce*, katere pobudnik je bil prav Cvirn.

Neja Blaj Hribar